

El català dels locutoris: pràctiques i ideologies lingüístiques de la migració en espais urbans castellanoparlants

Catalan in “ethnic” call shops: migrants’ linguistic practices and ideologies in Spanish-speaking urban spaces

Maria SABATÉ DALMAU

Cercle de Lingüística Aplicada. Universitat de Lleida

Data de recepció: 4 de setembre de 2014

Data d’acceptació: 18 de juny de 2015

RESUM

Des del camp de la sociolingüística crítica de base etnogràfica, aquest estudi investiga les pràctiques i ideologies lingüístiques entorn del català d’un grup de vint persones multilingües indocumentades que, provinents de l’Àsia meridional, el nord d’Àfrica, l’Àfrica central, l’Europa de l’Est i Llatinoamèrica, organitzen les seves trajectòries de mobilitat en un locutori d’un barri castellanoparlant de l’àrea metropolitana de Barcelona. A través d’entrevistes, gravacions d’interaccions espontànies i observació participant de pràctiques comunicatives orals i escrites recollides al llarg de dos anys, s’analitzen els discursos sobre aquesta llengua que es mobilitzen en aquests espais discursius transnacionals. S’argumenta que les xarxes migratòries perceben el català com un codi sense rèdit socioeconòmic en el mercat laboral local, i com una llengua «aliena» d’ús privat ideològicament no inserida en els seus repertoris lingüístics. Tanmateix, s’observa que, a la pràctica, el català s’inscriu en el castellà globalitzat eminentment translingüístic amb què els informants fan front a la seva precarietat socioeconòmica. Es conclou que, en espais urbans on impera el castellà com a llengua franca (de variants molt flexibles alhora peninsulars i llatinoamericanes), les poblacions migrades tendeixen a legitimar els règims monolingües de les societats d’acollida. Quant a ús, però, es demostra que les xarxes transnacionals amb perspectives de reterritorialització a Catalunya s’integren en els mercats lingüístics dels barris catalans incorporant l’ús del bilingüisme en català i castellà en el seu dia a dia. Amb tot, no esdevenen nous parlants del català, en aquestes institucions alternatives de la migració encara inexplorades on la presència d’aquesta llengua és escassa.

PARAULES CLAU: pràctiques multilingües, ideologies lingüístiques, català, migració, locutoris.

ABSTRACT

From a critical sociolinguistic ethnographic perspective, this study investigates the linguistic practices and ideologies in connection with Catalan which are mobilised by a group of 20 undocumented multilingual migrants who, born in South Asia, North and Central Africa,

Eastern Europe and Latin America, organise their mobility trajectories in an “ethnic” call shop located in a Spanish-speaking neighbourhood in the Barcelona metropolitan area. By analysing interviews, naturally-occurring interactions, and oral and written communicative practices gathered by means of participant observation over two years of fieldwork, I focus on the discourses in connection with this language which circulate in these transnational discursive spaces. I argue that migrant social networks perceive Catalan as devoid of immediate socioeconomic benefits in their local labour marketplace, and as an outsider language for private use which, ideologically, does not belong to their linguistic repertoires. However, in practice, Catalan does indeed get inscribed within the eminently translanguistic Spanish which migrants use to cope with their socioeconomic precariousness. I conclude that, in urban spaces where global Spanish (in its highly flexible peninsular and Latin-American forms) prevails as the dominant *lingua franca*, migrant populations tend to legitimise the monolingual regimes established by their host societies. Concerning actual language use, though, the social networks that target re-localisation in Catalonia integrate themselves in the linguistic market of the Catalan neighbourhoods by daily bringing Catalan and Spanish bilingualism into play. However, they do not actually become new fully-fledged speakers of Catalan in these unexplored alternative institutions of migration in which the presence of this language is scarce.

KEYWORDS: multilingual practices, linguistic ideologies, Catalan, migration, “ethnic” call shops.

1. INTRODUCCIÓ: LA INCORPORACIÓ LINGÜÍSTICA DE LA MIGRACIÓ A CATALUNYA

Catalunya presenta un context sociolingüístic únic que ens permet analitzar com les societats d’acollida europees que tradicionalment han gestionat la diversitat lingüística mitjançant polítiques centrades en la cooficialitat de dues llengües autòctones (sovint lligades a projectes de construcció d’estats nació) s’adapten ara a les noves realitats d’una heterogeneïtat sense precedents, fruit dels moviments migratoris en massa del «capitalisme tardà» (Heller i Duchêne, 2012: 3). La societat catalana actual, en concret, té el repte d’instituir la transició de la gestió del bilingüisme a la gestió d’un multilingüisme creixent. Per aquest motiu, aquesta comunitat autònoma és un espai de recerca privilegiat per a l’estudi de la incorporació lingüística i l’encaix d’aquestes xarxes migrades en una societat on conviuen, de manera complexa, una «llengua pròpia» com el català (Generalitat de Catalunya, 2006), històricament subordinada i sense reconeixement oficial a Europa, i una llengua amb un pes hegemònic oficial a tot l’Estat espanyol, el castellà, que és també una llengua franca global (Valle, 2006).

Aquesta transició cap a la gestió de la diversitat lingüística s’ha d’entendre en el marc de l’evolució històrica més recent dels rols i usos del català i el castellà que es resumeix a continuació. Arran de la precària situació econòmica derivada de la Guerra Civil, la societat catalana va rebre un milió i mig de persones castellanoparlants vingudes d’arreu de l’Estat que s’assentaren bàsicament en enclavaments industrials catalans durant els anys cinquanta i seixanta (Atkinson, 2000). Els òrgans de govern de la Generalitat van començar a gestionar l’acollida i la incorporació lingüística

d'aquests nouvinguts treballant, en primer lloc, per la normalització lingüística i la recuperació del català, després de la seva persecució sistematitzada durant més de quaranta anys. En segon lloc, s'engegaren també un seguit de programes d'immersió lingüística institucionals. Aquests programes tenien com a objectiu assegurar l'accés a aquests dos codis lingüístics de manera cohesionadora a totes les esferes de la societat, ja que tant el castellà com el català eren (i són) els «capitals materials i simbòlics» (Bourdieu, 1986) necessaris per a una incorporació sociocultural i laboral plena dels nouvinguts a Catalunya (Pujolar, 2007a). Al carrer, la tria del català i/o del castellà va esdevenir una manera d'establir i mantenir una barrera etnolingüística entre els «catalans» locals i els «castellans» fills de famílies nascudes en altres territoris de l'Estat (Woolard, 1989). Amb aquesta configuració demolingüística, els «catalans» utilitzaven el català entre ells i convergien sistemàticament al castellà quan s'adreçaven a persones castellanoparlants (Boix i Fuster, 1993), demostrant deferència als llavors nouvinguts (inicialment monolingües castellans), i alhora custodiant l'accés al codi intragrupal que indexava una identitat catalana. Al seu torn, els «castellans» que en aquella època decidiren no utilitzar el català es distanciaven de les connotacions de classe social elitista i de l'afecció simbòlica a una identitat no castellana (Pujolar, 2007a i 2009). Les campanyes institucionals engegades arran d'aquest fet, com ara «La Norma» (1981), tingueren com a objectiu superar els marcadors etnolingüístics d'aquestes dues llengües, i protegir el català com una llengua de (i per a) tothom (Aymà Aubeyzon, 2012: 59).

Al tombant del segle XXI, els moviments migratoris transnacionals, que, en comparació d'altres societats europees, es van donar tard a Catalunya, van generar noves necessitats en el camp de la planificació lingüística. El percentatge de població estrangera a Catalunya va passar del 2,9 % al 15,7 % entre el 2000 i el 2011 (Idescat, 2011), i el nombre de llengües que s'incorporaren a la vida pública catalana, incloent-hi l'anglès, l'alemany i el francès, però també el dàrija, el tamazic o el wòlof, va arribar gairebé a tres-centes (Linguamón, 2010). Amb aquest nou mosaic sociolingüístic, les noves polítiques lingüístiques van girar no només entorn del català i del castellà, sinó també entorn de la gestió de la incorporació de les llengües al·lòctones d'aquestes xarxes, que ja són una part integral dels «paisatges lingüístics urbans» en metròpolis com Barcelona (Martín-Rojo, 2012: 289-290). Amb l'objectiu de seguir promovent l'ús del català en un moment en què el percentatge de persones que utilitzen aquesta llengua ha disminuït notablement (Fabà Prats, 2012: 41; Torres-Pla, 2012: 27; Torrijos, 2013), i en què la gestió d'aquesta diversitat lingüística sense precedents es duu a terme en el marc d'unes pràctiques de governabilitat centralitzadores de l'Estat espanyol,¹ avui es treballa perquè el català sigui la llengua pública comuna de cohesió social intergrupala. Amb campanyes com «Encomana el català» (2009-2010) es pretén fer sensibilització

1. Una d'aquestes mesures uniformitzadores és la Llei orgànica per a la millora de la qualitat educativa, una proposta de reforma de la Llei orgànica d'educació (2/2006, del 3 de maig) que, en contra del model d'immersió lingüística, vol atribuir un caràcter merament optatiu a les assignatures de llengua catalana.

lingüística no només entre usuaris habituals i no habituals del català, sinó també entre i amb les persones migrades (Aymà Aubeyzon, 2012: 59), com es detalla en el Pacte Nacional per a la Immigració (Generalitat de Catalunya, 2008).

Amb tot, estudis recents assenyalen que, a la pràctica, la gestió del multilingüisme després d'aquesta nova era migratòria no es basa tant en l'establiment de drets lingüístics oficials, sinó en «acomodacions pragmàtiques» (Patten i Kymlicka, 2003: 5), sovint *ad hoc*, de les llengües de la migració. Aquestes anàlisis demostren també que l'acollida lingüística d'aquestes xarxes es vehicula bàsicament a través del castellà, presentat a les poblacions migrades com a llengua de l'Estat nació espanyol i com a «llengua d'integració», a Catalunya. Aquest és el cas d'algunes esferes del sector públic —com ara la sanitat (Moyer, 2011), l'ensenyament (Sabaté i Dalmau, 2009) i l'Administració (Codó, 2008)—, del sector privat i les multinacionals (Generalitat de Catalunya, 2009; Pujolar, 2007b; Sabaté i Dalmau, 2012; Solé Comardons i Torrijos, 2011) i, finalment, del tercer sector —ONG i voluntariat (Garrido, 2010; Pujolar, 2009). Aquestes investigacions, a més, demostren que, com a conseqüència d'aquesta gestió institucional de la diversitat lingüística vehiculada en (i a través del) castellà, les poblacions migrades tendeixen a incorporar primer aquesta llengua, abans que el català, en les seves pràctiques lingüístiques diàries (Alarcón i Garzón, 2011a: 140; Fabà Prats, 2012: 45; Pujolar, 2010: 231; Torres-Pla, 2012: 27). És per aquest motiu, en part, que el castellà ha esdevingut la llengua franca de comunicació intercultural entre les xarxes transnacionals actuals (Alarcón i Garzón, 2011b: 128; Corona, Nussbaum i Unamuno, 2013: 183; Hernández-Carr, 2011: 116; Newman, Patiño-Santos i Trenchs-Parera, 2013: 200; Pavez Soto, 2011: 77).

Quant a ideologies lingüístiques, els últims estudis posen de manifest també que les poblacions migrades han propiciat un canvi entorn de les connotacions etnolingüístiques i de classe social d'aquestes dues llengües cooficials. Principalment, l'ús del català i el castellà que fan aquestes xarxes (bàsicament joves adults) ha relaxat de manera manifesta les expectatives normatives que s'encapsulaven en el binarisme «catalans»-«castellans», a favor d'identitats postnacionals fluides i híbrides que van més enllà d'identitats dicotòmiques fortament polititzades (Frekko, 2013; Pujolar i González, 2013; Woolard i Frekko, 2013).

2. PRESENTACIÓ DE L'ESTUDI: LES LLENGÜES DELS LOCUTORIS DES D'UNA PERSPECTIVA ETNOGRÀFICA

2.1. *Objectius*

Prenent com a punt de partida la configuració sociolingüística catalana que s'ha descrit en l'apartat anterior, aquest estudi pretén contribuir a la generació de nous coneixements entorn de les pràctiques intrínsecament multilingües i de les ideologies lingüístiques canviants (enteses com a índexs de les normes socials que governen els comportaments lingüístics —Blommaert, ed., 1999; Heller, 2007—) amb què les no-

ves xarxes migratòries organitzen avui les seves trajectòries de mobilitat a (i des de) Catalunya. Més concretament, es pretén investigar l'ús del català i dels significats socials (nous i reapropiats) atribuïts a aquesta llengua minoritzada en un espai discursiu emergent que és clau per a entendre l'estructuració sociolingüística de les poblacions nouvingudes: els locutoris telefònics, que han esdevingut veritables puntals de supervivència per a la migració. La pregunta de recerca que ens plantejem és: fins a quin punt, com, quan, amb qui, per què, i amb quines conseqüències, les diverses xarxes migratòries que viuen en ciutats globalitzades catalanes i que se socialitzen en aquests espais alternatius transnacionals esdevenen, o no, «nous parlants» (Puigdevall, 2014: 1) del català.

2.2. Informants

La població estudiada inclou un grup de vint persones migrades que tenien entre 27 i 52 anys i que s'establiren a la comarca del Vallès Occidental entre el 2002 i el 2010, provinents de l'Àsia meridional, el nord d'Àfrica, l'Àfrica central, l'Europa de l'Est i Llatinoamèrica. Amb alguna excepció, aquests informants eren indocumentats, desocupats i no alfabetitzats. En molts casos, entenien el castellà en diferents graus de competència lingüística, però no l'escriuen, i, com veurem, alguns també entenien el català. La majoria vivien de l'economia informal local, en condicions de precarietat socioeconòmica. Malgrat aquesta heterogeneïtat, tots compartien el fet que organitzaven les seves trajectòries vitals a l'entorn d'un locutori que visitaven diàriament, i que estava ubicat en un barri perifèric de majoria castellanoparlant amb una de les taxes de desocupació més altes de l'àrea metropolitana de Barcelona.²

2.3. Metodologia

Des d'una perspectiva sociolingüística crítica de base etnogràfica (Duchêne, Moyer i Roberts, 2013), es dugué a terme una «etnografia de xarxa» (Howard, 2002) per a estudiar aquest grup migratori de vint persones, que inclogué entrevistes informals,³ gravacions d'interaccions espontànies i observació participant de les seves pràctiques comunicatives sistematitzades (al locutori, al carrer i al bar del barri), recollides al llarg de dos anys de treball de camp (2007-2009). Les dades presentades en aquest

2. No es dona la ubicació del barri ni els percentatges exactes d'immigrants a la ciutat estudiada per tal de preservar l'anonimat dels informants indocumentats, seguint les recomanacions del Col·lectiu Ronda, i atenent-nos a les directrius del Comitè d'Ètica en l'Experimentació Animal i Humana de la Universitat Autònoma de Barcelona, el CEEAH, que va aprovar aquest estudi amb el número de registre 725H. Tots els noms utilitzats són pseudònims.

3. La investigadora parlava català, castellà i anglès, i va demanar als informants que escollissin la llengua (o llengües) de les entrevistes. Les persones entrevistades van escollir sistemàticament el castellà.

article inclouen extractes d'entrevistes gravades amb consentiment informat i també materials visuals (la recerca completa està disponible a Sabaté i Dalmau, 2014).

Es va escollir un locutori per dos motius. Primerament, es va considerar que aquest espai era una institució híbrida nova i poc estudiada on les persones migrades poden accedir als recursos simbòlics i materials de supervivència per a combatre la seva exclusió social que abans només oferien els serveis públics catalans i les ONG (al locutori observat, per exemple, se'ls donava assessorament legal gratuït, tecnologia molt més econòmica, ofertes de feina o aliments). Això és possible perquè els locutoris són empreses transnacionals on els serveis TIC (tecnologies de la informació i la comunicació) circulen sense passar pels circuits de comerç habituals, en connexió amb el sector de les telecomunicacions espanyol, però al marge. En segon lloc, es va considerar que aquestes institucions podien oferir una visió dels règims sociolingüístics i de les jerarquies d'ús de llengües autòctones i al·lòctones regulades de manera «interna», bàsicament per (i per a) persones migrades —que ampliaria el ventall d'espais discursius explorats fins al moment dins de la sociolingüística catalana i que ens aportaria una perspectiva privilegiada del multilingüisme a Catalunya.

3. RESULTATS: LA REPRODUCCIÓ DEL RÈGIM MONOLINGÜE EN CASTELLÀ

Malgrat que el locutori objecte d'estudi es presentava com un espai multilingüe (hi havia notes escrites en àrab i rus, i els treballadors pakistanesos utilitzaven sistemàticament l'urdú i el panjabi entre ells, per exemple), l'àmbit públic d'aquest espai estava organitzat en castellà. Els rebuts, els extractes bancaris, el programari informàtic, etc., estaven íntegrament escrits en aquesta llengua, i el vocabulari referent al camp semàntic tecnològic i numèric s'havia inserit també amb un castellà globalitzat molt flexible, amb traces multilingües, i amb combinacions de varietats alhora peninsulars i llatinoamericanes,⁴ en les pràctiques orals de treballadors i usuaris (aquest vocabulari incloïa l'ús sistematitzat de *mòvil-fono*, *ordenador-computadora* i també de *cabina*, *recarga* o *cambio*). De fet, hi havia el consens explícit que aquesta era la llengua del negoci. El treballador que portava el locutori, en Naeem, del Pakistan, fomentava l'ús del castellà argüint que aquesta era la llengua franca que encaixava amb aquest negoci internacional («primero en español. El español es el segundo idioma del mundo», afirmà en una entrevista). Simultàniament, els usuaris sancionaven l'ús d'altres llengües en públic (a tall d'exemple, una usuària marroquina que es va enfadar amb el seu acompanyant un dia va sortir del locutori cridant: «¡no me hables en árabe, coño, que estamos aquí!»).

L'extracte 1, que és part d'una entrevista de la investigadora (INV) amb l'Abou (ABO), un guineà de 36 anys que treballava en un centre de desballestament, i l'Abde (ABD), un paleta a l'atur, indocumentat, de 31 anys del Marroc, il·lustra la manera com la xarxa migratòria estudiada seguia la «norma monolingüe» (Heller, 2001).

4. Podeu trobar exemples d'aquest castellà globalitzat a Sabaté i Dalmau (2014, capítol 5).

Aquesta norma vincula ideològicament la llengua de l'Estat nació (el castellà, en aquest cas) amb una població monolingüe homogènia i amb un sol territori uniforme i unificat (que, com veurem, anomenen *España*).

EXTRACTE 1

La legitimació d'un règim monolingüe castellà⁵

- @Ubicació: 1/9/2008. Bar del barri.
- 1 *INV: <la gente> [?] cuando vas al locutorio <la gente que te habla> [?].
- 2 *ABO: me habla castellano.
- 3 *ABD: +^ cada uno en su idioma.
- 4 *INV: <cada uno en su idioma> [?] pero cuando vas a pedir o preguntas # o aquí al bar o +...
- %des: a l'Abde.
- 5 *ABD: +^ castellano.
- 6 *ABO: castellano.
- 7 *INV: castellano?
- 8 *ABD: sí.
- 9 *INV: <y cómo es que:> [/] <y cómo es que es eso> [?] # y: <por qué no el catalán> [?].
- 10 *ABD: hombre que en España el castellano -, el idioma el castellano.

En l'extracte 1, l'Abou, que parlava pular, susu, manya, francès, anglès, castellà i una mica de català, emfatitza l'ús generalitzat del castellà tant al locutori (fila 2) com al barri (fila 6). L'Abde, que utilitzava el dàrija, el francès i el castellà, reconeix la diversitat lingüística d'aquest espai i, en un encavalcament discursiu (fila 3), assigna una sola llengua a cada usuari (suposadament, la dominant del lloc d'origen dels clients), però també posa l'accent en l'ús sistematitzat del castellà al barri (files 5 i 8). Davant la pregunta sobre el rol del català (fila 9), aquest informant utilitza discursos etnicistes en pro de l'ús del castellà com a llengua de l'Estat nació espanyol, que anomena *España*, a Catalunya (fila 10).

Els usuaris d'origen llatinoamericà sovint mobilitzaven aquest règim monolingüe amb més èmfasi, fent militància lingüística a favor del castellà. En James (JAM), un poeta de protesta de mitjana edat, documentat, i nascut a Cuba, per exemple, va acabar la nostra entrevista explicitant que està a favor de l'ús del català en l'àmbit privat (com a «riqueza cultural» o folklorica; fila 1, extracte 2). Aquest informant demostra que té coneixements dels drets de les minories lingüístiques (construïdes repetidament com a meres «teorías») i també contactes amb catalanoparlants (fila 2), però mobilitza una retòrica en consonància amb molts discursos etnolingüístics nacionalistes espanyols actuals (a la fila 3, on afirma: «¡Esto es España!»).

5. Vegeu els criteris de transcripció en l'annex.

EXTRACTE 2

Militància lingüística en pro de l'ús del castellà

@Ubicació: 3/8/2008. Locutori.

- 1 *JAM: tú tienes tu lengua materna -, está bien que tú la conserves que tú la quieras que no muera porque pues eso es una riqueza cultural y está bien que en tu entorno familiar en tu entorno común pues alguien que se eduque incluso dentro de Cataluña <en> [/] <en> [/] en los colegios -, pero nunca que se relegue el castellano.
[...]
- 2 *JAM: sí es una lengua dominante porque sé la teoría y porque ya he vivido más de tres años anteriormente aquí y yo he tenido muy buenas relaciones con catalanes # me han hablado de la lengua dominante que tiende a relegar a la nativa etcétera y son teorías pero yo pienso que si la gente estudia en el colegio nunca se van a morir y es la lengua que mamás de tu mamá de la teta de tu madre.
[...]
- 3 *JAM: ahora lo que es una verdad ineludible es esto del castellano imponiéndose en el mundo y que es una riqueza que hay que cuidar y <es un> [//] es una delicia española y de España porque mal que le pese a quien le pese <esto es España> [!].

Estudis recents assenyalen que aquests col·lectius són els que tenen actituds més conflictives vers l'ús del català (Corona, Nussbaum i Unamuno, 2013: 182; Marshall, 2006: 173; Pavez Soto, 2011: 81; Trenchs-Parera i Newman, 2009: 510), ja que, a diferència de les poblacions marroquines o pakistaneses, estan en situació de presentar els seus capitals lingüístics com a oficials (i, per tant, legítims), a Catalunya (Alarcón i Garzón, 2011a: 148). Aquest és el cas, per exemple, de les poblacions llatinoamericanes de classe mitjana que viuen experiències d'immobilitat socioeconòmica i marginació social. Aquests col·lectius de vegades expressen l'enuig vers la precarietat o la inestabilitat a través del rebuig al que perceben com unes polítiques que promouen el «català primer» a Catalunya (Alarcón i Garzón, 2011b: 134; Corona, Nussbaum i Unamuno, 2013: 183; Pavez Soto, 2011: 85). A més, s'apunta el fet que la tria del no ús del català en públic també està lligada a pràctiques identitàries complexes en què aquestes persones migrades de Llatinoamèrica intenten mantenir la seva distinció etnolingüística rebutjant «l'assimilació» als accents castellans estàndards peninsulars, a través de l'ús de les seves variants (Marshall, 2006: 173; Trenchs-Parera i Newman, 2009: 516-517). En tercer lloc, moltes d'aquestes xarxes entenen Catalunya com un espai transnacional de pas, cosa que interfereix en la incorporació sistematitzada del català en els seus repertoris lingüístics. Així ho afirma la Merche (MER), una dona de fer feines i cuidadora de nens, d'uns quaranta anys, que va néixer a la República Dominicana i que finalment va iniciar els tràmits per a regularitzar la seva situació i quedar-se a viure a Catalunya amb el seu fill (vegeu la fila 5 de l'extracte 3).

EXTRACTE 3

La incidència de la planificació de les trajectòries de mobilitat en la incorporació del català

- @Ubicació: 22/8/2008. Locutori.
- 1 *INV: <cree que la gente lo habla aquí el catalán? [?].
- 2 *MER: sí: bueno eh a ver yo de hecho quiero aprender # ahora quiero inscribirme <a> [/] a estudiar.
[...]
- 3 *MER: en septiembre sí que quiero ver si empiezo # me gusta mucho este idioma.
- 4 *INV: <sí> [?] y también para el trabajo,, <no> [?].
- 5 *MER: claro es que para: # yo creo que va a ser muy importante aprender catalán dentro de un par de años # bueno al menos los que vamos a vivir en *Catalunya* pues.

A part de la norma monolingüe imperant que concerneix l'associació ideològica del castellà no només amb la llengua oficial de l'Estat sinó amb la de la llengua franca del condomini castellanoparlant (Llatinoamèrica), la xarxa migratòria estudiada mobilitzava ideologies lingüístiques que construeixen la llengua catalana com una «llengua institucional»; és a dir, com una llengua de transició (no d'incorporació) que necessitaven només en l'àmbit de l'Administració local, bàsicament en mode escrit. De fet, quan preguntava pel català, els informants m'assenyalaven la llicència del locutori, que ha d'estar penjada obligatòriament (és l'únic escrit en català que vaig observar en aquest espai durant més de dos dies seguits). També havien trobat una professora de primària del barri que els ajudava amb els documents que necessitaven emplenar. Aquesta imatge de llengua institucional de vegades estava associada, a més, a la imatge estereotipada de la «correcció social» i «distinció cultural» de les societats catalanoparlants (Bastardas i Boada, 2012: 82; Hernández-Carr, 2011: 118), amb les quals guardaven les distàncies i cap a qui mostraven desafecció, en categoritzar-les com a poblacions benestants no residents als barris de classe treballadora com el seu. En l'extracte 4, en Shabbir (SHA), un paleta de 41 anys nascut al Caixmir que va emigrar sol, els fa responsables del seu no ús del català. Així doncs, es reapropia la idea que, com en els anys vuitanta i noranta, els catalanoparlants (sovint categoritzats com a «catalans» monolingües, malgrat que solen ser bilingües castellanoparlants —Pujolar *et al.*, 2010: 32—) utilitzen la convergència lingüística al castellà quan s'adrecen a poblacions migrades (fila 2). Ho fa amb to de retret (fila 3), explicant que ell (l'única persona de la xarxa que assistí temporalment a un curs de català) no té oportunitats de practicar aquesta llengua, ni d'accedir a aquest capital socioeconòmic i cultural.

EXTRACTE 4

La percepció de convergència lingüística al castellà atribuïda als catalanoparlants no residents en barris perifèrics de classe treballadora

- @Ubicació: 10/8/2008. Bar del barri.
- 1 *INV: se oye catalán aquí en www?
- 2 *SHA: también pero cuando siempre cuando nosotros hablamos <de> [/] de castellano ellos [los catalanoparlantes] siempre hablan castellano. [...]
- 3 *SHA: en cinco seis años no he visto ni una persona hablar catalán <esto de quién es falta> [?].

Amb aquestes ideologies lingüístiques, els usuaris del locutori solien insistir en el fet que ells no parlaven català, o que només el parlaven una mica, tal com s'exemplifica en l'extracte 5, on en Ronny (RON), un sastre de Bolívia de 50 anys (desocupat), es presenta com a «unilenguado» o monolingüe castellanoparlant (fila 2) però acaba autocorregint-se i utilitzant, de fet, el català.

EXTRACTE 5

L'ús del català per part d'informants que s'autocategoritzen com a monolingües castellanoparlants

- @Ubicació: 1/9/2008. Bar del barri.
- 1 *INV: lo que me interesaba para el trabajo es -, a ver <cuántas lenguas hablas> [?].
- 2 *RON: eh yo soy unilenguado [=! riu].
- 3 *INV: sí?
- 4 *RON: no # mentira <es un punto y aparte> [//] entre comillas.
- 5 *INV: qué +...
- 6 *RON: +^ a ver un poco de: entiendo catalán pero <no> [/] *no molt bé però* +...

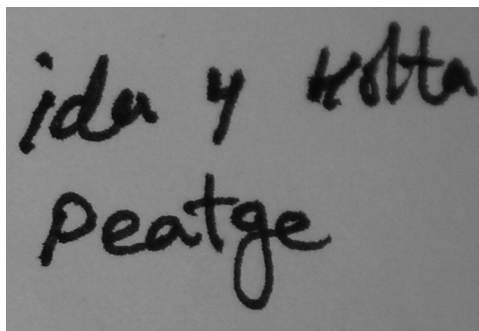
L'extracte 5 denota un grau d'inversió en el bilingüisme en català i castellà, que es manifesta no només en les xarxes transnacionals castellanoparlants habituals sinó també en la resta de grups, que han incorporat moltes expressions catalanes (com ara «adéu») en els seus repertoris lingüístics, malgrat que, de vegades, les percebin o les classifiquin com a part dels seus capitals en «castellà». D'altra banda, l'extracte 5 també exemplifica que hi ha una actitud d'inseguretat i de deslegitimació lingüística generalitzada del català de la migració, ja sigui autoatribuïda o atribuïda per altres persones del barri.

La figura 1 és una nota manuscrita (fotografiada al locutori el 27 de juliol de 2008) que il·lustra l'ús de pràctiques bilingües en català i castellà (on «volta» pot ser una traducció literal del castellà, o una paraula escrita en castellà no estàndard). La va escriure en Shabbir, que necessitava obtenir una llicència de taxista a Barcelona, cosa

que ens demostra que les poblacions amb perspectives de reterritorialització incorporen, en certa mesura, la llengua catalana en els seus repertoris orals i escrits, malgrat que, de manera contradictòria, afirmen el contrari.

FIGURA 1

Pràctiques bilingües escrites en català i castellà



Les pràctiques i ideologies lingüístiques descrites en aquest apartat s'expliquen, en part, pel context sociolingüístic local immediat on la xarxa migratòria estudiada gestionava la seva incorporació lingüística a la societat d'acollida, ja que s'ha demostrat que per tal que les poblacions transnacionals esdevinguin nous parlants del català és necessari que hi hagi una massa crítica de catalanoparlants habituals en els espais discursius que formen part del seu dia a dia (Hernández-Carr, 2011: 107; Pujolar *et al.*, 2010: 16). El locutori investigat estava ubicat en un barri on el 21,60 % de la població havia nascut en altres parts de l'Estat, i on l'ús públic del català era escàs, en un enclavament de l'àrea metropolitana de Barcelona que, ja abans de l'era migratòria, havia estat «molt poc afectat per la normalització lingüística» (Woolard, 2003: 92). Una de les persones locals amb qui més tingueren contacte les persones que participaren en aquest estudi era la Jenny, de 35 anys, que visitava els pakistanesos del locutori cada dia. A tall d'exemple, quan els treballadors utilitzaven l'urdú i el panjabi, ella els interrompia sovint amb un «hablar en español, que estamos en España». A més, els explicà, en clau d'humor, que el català de la investigadora (escolaritzada en un entorn rural de l'Anoia) era el de «los del puño agarrado», de manera que es remobilitzaven les connotacions de classe social ja esmentades. El seu amic, en Carlos, afegí que aquest parlar era «de fora», d'alguna zona de Catalunya «donde no hablan castellano y tienen un acento muy cerrado» (va mencionar «los Pirineos» i «Vic»). Com els veïns del bloc on vivien els informants, ambdós creien genuïnament que el castellà era la llengua d'inserció laboral i l'índex d'integració social al barri. Aquestes són, doncs, algunes de les pràctiques i ideologies lingüístiques monolingües de les societats d'acollida locals que modulen i que s'insereixen, de manera clau, en l'acollida lingüística de les xarxes transnacionals actuals.

4. CONCLUSIONS: LA IMPORTÀNCIA DELS ESPAIS DISCURSIUS DE SOCIALITZACIÓ PER A ESDEVENIR NOUS CATALANOPARLANTS

Davant la percepció generalitzada, en l'imaginari social col·lectiu, que les poblacions migrades desconeixen o no s'interessen pel català, aquest estudi ens mostra que, en espais discursius on el mercat lingüístic local està fortament regulat en castellà, i on el català, a voltes, no està legitimat, les poblacions migrades indocumentades, desocupades i no alfabetitzades inverteixen en el bilingüisme en català i castellà. Per tant, avui sabem que les xarxes transnacionals que viuen en situacions extremes de precarietat socioeconòmica incorporen, en certa mesura, una llengua minoritària en els seus repertoris lingüístics (sobretot si tenen perspectives de reterritorialització), malgrat que les seves ideologies lingüístiques siguin ambivalents i contradictòries respecte a les seves pròpies pràctiques.

També sabem que aquestes poblacions no solen esdevenir, però, nous parlants habituals del català. De fet, hem vist que mostren una tendència a reapropiar el ventall de règims lingüístics —encara hegemònics— que conceben el castellà com la llengua prevalent de l'Estat nació (i com a llengua franca dominant). Així doncs, demostren que tenen un vast coneixement dels antics i nous significats socials d'ambdues llengües a Catalunya, i que, per exemple, fan ús de les connotacions de classe social elitista sovint atribuïdes al català, o de la idea esbiaixada que aquest codi és utilitzat de manera intragrupal per persones no estrangeres que s'heterocategoritzen només com a monolingües «catalanes».

En concloure el treball de camp, en Naeem, el treballador pakistanès, fou substituït per l'Aaliyah, del Marroc. Com ell, l'Aaliyah organitzava el locutori en castellà, tot i que havia incorporat plenament el català en el seu repertori (treballant en enclavaments turístics), cosa que havia passat desapercebuda a la xarxa que vaig observar, perquè evitava l'ús d'aquesta llengua davant la clientela. Les institucions alternatives transnacionals de socialització i de supervivència com els locutoris, que són fonamentals per a entendre com les poblacions migrades gestionen les jerarquies lingüístiques dels codis autòctons i al·lòctons a Catalunya, tenen doncs el potencial, la base, per a esdevenir espais discursius únics de nous parlants del català. La clau rau, al meu entendre, a instituir el pas de la gestió del bilingüisme a la gestió del multilingüisme al carrer, i a donar veu als nouvinguts catalans. És a dir, a treballar per fer que les poblacions migrades trobin espais de legitimació lingüística del seu català eminentment transnacional i híbrid, i a deixar que participin en la desetnificació d'aquesta llengua, començant, sobretot, pels enclavaments fortament castellanitzats, on encara no s'han recollit els fruits de la immersió lingüística, i on hi ha, doncs, la feina principal que queda per fer dins del camp de la sociolingüística de la globalització catalana.

5. AGRAÏMENTS

Aquesta investigació ha rebut el suport dels projectes FFI2011-26964/FILO del Ministeri d'Economia i Competitivitat (MINECO) i 2014 SGR 1061 de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR).

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ALARCÓN, Amado; GARZÓN, Luis (2011a). «Concluding remarks: the instrumental and symbolic dimensions of multilingualism and comparative perspective». A: ALARCÓN, Amado; GARZÓN, Luis (ed.). *Language, migration and social mobility in Catalonia*. Leiden: Brill, p. 139-150.
- (2011b). «Evaluation of social mobility and language in context». A: ALARCÓN, Amado; GARZÓN, Luis (ed.). *Language, migration and social mobility in Catalonia*. Leiden: Brill, p. 123-138.
- ATKINSON, David (2000). «Minoritisation, identity and ethnolinguistic vitality in Catalonia». *Journal of Multilingual and Multicultural Development* [Londres: Routledge], vol. 21, núm. 3, p. 185-197.
- AYMÀ AUBEYSON, Josep M. (2012). «Els usos interpersonals o privats a Catalunya. Balanç i perspectives de futur». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Sociolingüística], núm. 22, p. 59-72.
- BASTARDAS I BOADA, Albert (2012). «El català i els joves: propostes de política lingüística del Consell Social de la Llengua Catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Sociolingüística], núm. 22, p. 77-92.
- BLOMMAERT, Jan (ed.) (1999). *Language ideological debates*. Berlín: Mouton de Gruyter.
- BOIX I FUSTER, Emili (1993). *Triar no és trair: Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- BOURDIEU, Pierre (1986). «The forms of capital». A: RICHARDSON, John G. (ed.). *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Nova York: Greenwood, p. 241-258.
- CODÓ, Eva (2008). *Immigration and bureaucratic control: Language practices in the public administration*. Berlín: Mouton de Gruyter.
- CORONA, Víctor; NUSSBAUM, Lucila; UNAMUNO, Virginia (2013). «The emergence of new linguistic repertoires among Barcelona's youth of Latin American origin». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* [Clevedon: Multilingual Matters], vol. 16, núm. 2, p. 182-194.
- DUCHÊNE, Alexandre; MOYER, Melissa G.; ROBERTS, Celia (2013). «Introduction: recasting institutions and work in multilingual and transnational spaces». A: DUCHÊNE, Alexandre; MOYER, Melissa G.; ROBERTS, Celia (ed.). *Language, migration and social inequalities: A critical sociolinguistic perspective on institutions and work*. Bristol: Multilingual Matters, p. 1-21.
- FABÀ PRATS, Albert (2012). «L'evolució dels usos professionals a Catalunya del 1997 al 2008». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Sociolingüística], núm. 22, p. 41-58.

- FREKKO, Susan E. (2013). «Legitimacy and social class in Catalan language education for adults». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* [Clevedon: Multilingual Matters], vol. 16, núm. 2, p. 164-176.
- GARRIDO, Maria Rosa (2010). «“If you slept in Catalunya you know that here it’s a paradise”: multilingual practices and ideologies in a residential project for migrants». Treball de recerca de màster no publicat. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Anglesa i Germanística.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2006). *Estatut d'autonomia de Catalunya*. Barcelona: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions.
- (2008). *Un pacte per viure junts i juntes: Pacte Nacional per a la Immigració*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaria per a la Immigració. També disponible en línia a: <http://www20.gencat.cat/docs/dasc/03Ambits%20tematics/05Immigracio/03Politiquesplansactuacio/02pactenacionalimmigracio/02continguts/Pdfs/Document_final_PNI_catala.pdf> [Consulta: 30 gener 2013].
- (2009). *Informe de resultats de les enquestes d'usos lingüístics a les empreses de serveis. 2004-2007*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística. (Biblioteca Tècnica de Política Lingüística; 2). També disponible en línia a: <http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/BTPL/arxius/2_EULE.pdf> [Consulta: 30 gener 2013].
- HELLER, Monica (2001). «Undoing the macro/micro dichotomy: ideology and categorization in a linguistic minority school». A: COUPLAND, Nikolas; SARANGI, Srikant; CANDLIN, Christopher N. (ed.). *Sociolinguistics and social theory*. Londres: Longman, p. 212-234.
- (2007). «Bilingualism as ideology and practice». A: HELLER, Monica (ed.). *Bilingualism: A social approach*. Londres: Palgrave Macmillan, p. 1-22.
- HELLER, Monica; DUCHÈNE, Alexandre (2012). «Pride and profit: changing discourses of language, capital and nation-state». A: DUCHÈNE, Alexandre; HELLER, Monica (ed.). *Language in late capitalism: Pride and profit*. Nova York: Routledge, p. 1-21.
- HERNÁNDEZ-CARR, Aitor (2011). «Second generation Moroccan migrants in Catalonia: language, employment and inclusion». A: ALARCÓN, Amado; GARZÓN, Luis (ed.). *Language, migration and social mobility in Catalonia*. Leiden: Brill, p. 95-122.
- HOWARD, Philip N. (2002). «Network ethnography and the hypermedia organization: new media, new organizations, new methods». *New Media & Society* [Nova York; Londres: Sage], vol. 4, núm. 4, p. 550-574.
- IDESCAT (2011). *Població segons nacionalitat* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya. <<http://www.idescat.cat/territ/basicterr?TC=5&V0=3&V1=0&V3=477&V4=478&ALLINFO=TRUE&PARENT=1&CTX=B>> [Consulta: 13 juliol 2013].
- LINGUAMÓN (2010). *Per saber-ne més sobre les llengües de la immigració a Catalunya* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Linguamón - Casa de les Llengües. <http://www10.gencat.cat/casa_llengues/AppJava/ca/diversitat/diversitat/llengues_immigracio.jsp> [Consulta: 13 juliol 2013].
- MARSHALL, Steve (2006). «Spanish-speaking Latin Americans in Catalonia: reflexivity and knowledgeability in constructions of Catalan». A: MAR-MOLINERO, Clare; STEWART, Miranda (ed.). *Globalization and language in the Spanish-speaking world: Macro and micro perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 158-177.

- MARTÍN-ROJO, Luisa (2012). «Paisajes lingüísticos de indignación. Prácticas comunicativas para tomar las plazas». *Anuari del Conflict Social 2012* [Universitat de Barcelona: Observatori del Conflict Social], p. 275-302.
- MOYER, Melissa G. (2011). «What multilingualism? Agency and the unintended consequences of multilingual practices in a Barcelona health clinic». *Journal of Pragmatics* [Amsterdam: Elsevier], vol. 43, núm. 5, p. 1209-1221.
- NEWMAN, Michael; PATIÑO-SANTOS, Adriana; TRENCHS-PARERA, Mireia (2013). «Linguistic reception of Latin American students in Catalonia and their responses to educational language policies». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* [Clevedon: Multilingual Matters], vol. 16, núm. 2, p. 195-209.
- PATTEN, Alan; KYMLICKA, Will (2003). «Introduction. Language rights and political theory: context, issues, and approaches». A: KYMLICKA, Will; PATTEN, Alan (ed.). *Language rights and political theory*. Oxford: Oxford University Press, p. 1-51.
- PAVEZ SOTO, Iskra (2011). «Social mobility and the Catalan language: analysis of second generation migrants from Colombia». A: ALARCÓN, Amado; GARZÓN, Luis (ed.). *Language, migration and social mobility in Catalonia*. Leiden: Brill, p. 63-94.
- PUIGDEVALL, Maite (2014). «Els nous parlants de llengües minoritàries: pertinences i legitimitats». *Digithum* [en línia] [Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya], núm. 16, p. 1-5. <<http://digithum.uoc.edu/index.php/digithum/article/view/n16-puigdevall>>. [Consulta: 6 juliol 2015].
- PUJOLAR, Joan (2007a). «The future of Catalan: language endangerment and nationalist discourses in Catalonia». A: DUCHÊNE, Alexandre; HELLER, Monica (ed.). *Discourses of endangerment: Interest and ideology in the defence of language*. Londres: Continuum, p. 121-148.
- (2007b). «Bilingualism and the nation-state in the post-national era». A: HELLER, Monica (ed.). *Bilingualism: A social approach*. Londres: Palgrave Macmillan, p. 71-95.
- (2009). «Immigrants in Catalonia: marking territory through language». A: COLLINS, James; SLEMBROUCK, Stef; BAYNHAM, Mike (ed.). *Globalization and language in contact: Scales, migration, and communicative practices*. Londres: Continuum, p. 85-105.
- (2010). «Immigration and language education in Catalonia: between national and social agendas». *Linguistics and Education* [Nova York: Elsevier], vol. 21, núm. 3, p. 229-243.
- PUJOLAR, Joan; GONZÁLEZ, Isaac (2013). «Linguistic ‘mudes’ and the de-ethnicization of language choice in Catalonia». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* [Clevedon: Multilingual Matters], vol. 16, núm. 2, p. 138-152.
- PUJOLAR, Joan; GONZÁLEZ I BALLETBÒ, Isaac; FONT I TANYÀ, Anna; MARTÍNEZ I SANTMARTÍ, Roger (2010). *Llengua i joves: Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaria de Joventut. (Aportacions; 43)
- SABATÉ I DALMAU, Maria (2009). «Ideologies on multilingual practices at a rural Catalan school». *Sociolinguistic Studies* [Vigo: Universidade de Vigo], vol. 3, núm. 1, p. 37-60.
- (2012). «“The official language of Telefónica is English”: problematizing the construction of English as a lingua franca in the Spanish telecommunications sector». *Atlantis* [Salamanca: Asociación Española de Estudios Anglo-Norteamericanos], vol. 34, núm. 1, p. 133-151.
- (2014). *Migrant communication enterprises: Regimentation and resistance*. Bristol: Multilingual Matters.

- SOLÉ COMARDONS, Jordi; TORRIJOS, Anna (2011). «Els estudis sobre empreses i llengua a Catalunya: balanç i perspectives». A: STRUBELL, Miquel; MARÍ, Isidor (ed.). *Mercat global i mercat local: implicacions per al multilingüisme de l'empresa: Actes del Seminari del CUIMPB-CEL 2008*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, p. 79-111.
- TORRES-PLA, Joaquim (2012). «L'evolució dels usos privats a Catalunya del 1997 al 2008». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Sociolingüística], núm. 22, p. 27-40.
- TORRIJOS, Anna (2013). «Les trajectòries lingüístiques de les persones joves a Catalunya». Ponència a les II Jornades «La recerca sociolingüística en l'àmbit de la llengua catalana» (11-12 desembre). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Xarxa Cruscat.
- TRENCHS-PARERA, Mireia; NEWMAN, Michael (2009). «Diversity of language ideologies in Spanish-speaking youth of different origins in Catalonia». *Journal of Multilingual and Multicultural Development* [Londres: Routledge], vol. 30, núm. 6, p. 509-524.
- VALLE, José del (2006). «US Latinos, la *hispanofonia*, and the language ideologies of high modernity». A: MAR-MOLINERO, Clare; STEWART, Miranda (ed.). *Globalization and language in the Spanish-speaking world: Macro and micro perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 27-46.
- WOOLARD, Kathryn A. (1989). *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- (2003). «“We don't speak Catalan because we are marginalized”: ethnic and class connotations of language in Barcelona». A: BLOT, Richard K. (ed.). *Language and social identity*. Westport, Conn.: Praeger, p. 85-103.
- (2013). «Is the personal political? Chronotypes and changing stances toward Catalan language and education». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* [Clevedon: Multilingual Matters], vol. 16, núm. 2, p. 210-224.
- WOOLARD, Kathryn A.; FREKKO, Susan E. (2013). «Catalan in the twenty-first century: romantic publics and cosmopolitan communities». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* [Clevedon: Multilingual Matters], vol. 16, núm. 2, p. 129-137.

ANNEX. CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ

<i>Codificació de llengües</i>	
Tipografia estàndard	castellà
<i>Cursiva</i>	català
<i>Marcadors</i>	
@Ubicació	informació sobre la data i l'espai de l'entrevista
%des	destinatari del torn precedent
<i>Convencions de transcripció</i>	
+^	encavalcament amb el torn anterior
+...	torn inacabat
www	torns no transcrits per motius de confidencialitat
[...]	intercanvis de torn omesos
#	pausa
< >	delimitació del torn
:	allargament vocàlic
[/]	repetició
[//]	reformulació
[?]	interrogació al final del torn
[!]	exclamació al final del torn
-,	entonació descendent-ascendent dins el torn
„	afegitó interrogatiu
=! text	paralingüística, prosòdia (per exemple, riure)